

ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто основні екзогенні та ендогенні чинники впливу на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств. Здійснено їх систематизацію та класифікацію за певними ознаками. Визначено місце чинників у системі економічних відносин промисловості України. Розкрито шляхи підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності згаданих підприємств.

In the article the basic exogenous and endogenous factors of influence are considered on financially economic activity of industrial enterprises. Their systematization and classification is carried out on certain signs. Certainly place of factors in the system of economic relations of industry of Ukraine. The ways of increase of efficiency are exposed financially economic to activity of the mentioned enterprises

Ключові слова: фінансово-господарська діяльність, промислові підприємства, кредиторська заборгованість, збитковість, собівартість продукції, витрати.

Вступ. Для сучасного стану національної економіки характерним є функціонування значної кількості збиткових підприємств, що зумовлено як недостатньо сприятливими загальноекономічними чинниками, так і особливостями трансформаційного періоду – процеси реформування відносин власності, недосконала структура як національної економіки в цілому, так і окремих підприємств; наявність тіньового сектору. Водночас, нівелювання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності промислових підприємств України має особливе значення.

Питання визначення чинників, які впливають на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств в певній мірі висвітлені в сучасній вітчизняній економічній літературі. Це стосується, зокрема, праць О. Беленова, В. Долгих, О. Пятаєвої, Н. Резнік, Фатхутдинова, Л. Шаблести. Визначаючи важливість і практичне значення напрацювань щодо висвітлення проблем підвищення ефективності діяльності підприємств промисловості, слід зазначити, що окремі питання систематизації чинників впливу на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств, класифікація за певними ознаками та визначення їх місця у системі економічних відносин залишаються недостатньо дослідженими. Метою статті є визначення внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств.

Основний розділ. Перехід України до ринкової системи господарювання зумовив значні зміни умов і принципів діяльності підприємств, що суттєво відобразилося на їх фінансових результатах. Передбачалося, що з роздержавленням власності, зміною організаційно-правового статусу підприємств будуть створені сприятливі економічні умови для виробництва продукції, яка користується попитом на ринку і забезпечує одержання прибутку в розмірах, необхідних для саморозвитку та розширеного відтворення, задоволення економічних інтересів усіх учасників виробництва.

За період реформ, в результаті проведення приватизації частка підприємств державної та державно-корпоративної форм власності зменшилася, проте ефективність виробництва за цей період не тільки не підвищилась, а навіть знизилася. Не відбулося радикального збільшення прибутковості промислових підприємств, значно зросли частка збиткових підприємств і сума отриманих збитків (табл. 1).

Відповідно до офіційної статистики, до прийняття нового Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” у 1993 р. збитковим було практично кожне десяте підприємство, у 1996 р. – кожне п’яте, у 1997 р. – 43% усіх господарських структур, у 1998 р. – вже 53,4%, у 1999 р. – 54,5%, в 2006 р. – понад 34%, в 2007 р. – 33,5% (найбільше збиткових підприємств спостерігалось у сільському господарстві) [4, с. 57]. Про збитковість промислових підприємств в Україні свідчать показники табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка показників збитковості промислових підприємств в Україні у 2001–2007 рр.*

Показники	Роки						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Питома вага збиткових промислових підприємств у їх загальній кількості (%)	43,0	41,1	41,8	39,9	37,5	36,5	34,7
Сума збитків у % до валової доданої вартості, створеної у промисловості	21,64	18,95	18,38	16,40	14,50	15,45	15,30
Сума збитків у % до реалізованої продукції у промисловості	5,37	4,97	4,93	4,13	3,23	3,46	3,28

* Складено автором із використанням джерел: [4, с. 57;].

За даними табл. 1, збитковість вітчизняних промислових підприємств стала масовою, проте зберігає

позитивні тенденції. Так, якщо на кінець 2001 р. частка збиткових промислових підприємств у загальній їх кількості в Україні становила 43%, а сума збитків – 21,64% валової доданої вартості, створеної у промисловості, то, починаючи вже від 2002 р. почалося невелике падіння як частки збиткових підприємств, так і суми збитків. У подальшому спостерігалась тенденція до їх зниження. У 2007 р. порівняно з 2001 р. частка збиткових підприємств зменшилась на 8,3%, а сума збитків (у % до валової доданої вартості) – на 6,34%, що стало позитивною тенденцією для вітчизняної промисловості.

Потрібно зазначити, що сума збитків у % до реалізованої продукції у промисловості протягом 2001–2007 рр. перебувала в межах 3,23–5,37%. Це є досить низьким показником в порівнянні з питомою вагою збиткових промислових підприємств у їх загальній кількості та сумою збитків у % до валової доданої вартості, створеної у промисловості.

Проте, незважаючи на позитивну тенденцію зниження частки збиткових підприємств і питомої ваги збитків у прибутку від звичайної діяльності, отриманого промисловістю України за 2001–2007 рр., масштаби збитковості залишаються досить значними, про що свідчать порівняльні дані основних показників промислової діяльності, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності промислових підприємств в Україні за 2001–2007 рр.* (%)

Показники	Роки						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Валова додана вартість промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості	31,4	30,6	30,8	30,3	28,5	30,9	29,3
Випуск промислової продукції в загальному обсязі виробництва	47,0	48,7	48,4	48,4	48,0	47,8	46,6
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств **	4,8	3,7	2,6	3,3	4,7	5,5	5,8
Частка підприємств, що одержали збиток, у загальній кількості підприємств	43,0	41,1	41,8	39,9	37,5	36,5	34,7
Сума збитків у % до прибутку від звичайної діяльності***	111,0	****	****	167,4	68,4	31,4	32,3

*Складено автором із використанням джерела: [4, с. 55–57]; ** розраховано як відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності; ***при розрахунку до уваги брався фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування; ****неможливо розрахувати у зв'язку з відсутністю даних про суми збитків в цьому періоді.

За даними табл. 2, частка валової доданої вартості промисловості в загальному її обсязі за 2001–2007рр. не мала стабільної тенденції і знаходилась в межах 28,5–31,4%. Це пояснюється тим, що хоч випуск промислової продукції в загальному обсязі виробництва за 2001–2004 рр. мав тенденцію до зростання, однак, починаючи з 2005 р. згаданий показник значно зменшився і вже у 2007 р. на 0,4% був меншим порівняно з 2001 р.

Зростання рентабельності операційної діяльності промислових підприємств за досліджуваний період не змогло вплинути на показник випуску промислової продукції, оскільки зменшення частки підприємств, що одержали збиток не спостерігалось, а сума збитків у відсотках до прибутку від звичайної діяльності була значною. Незважаючи на те, що у 2005 р. це співвідношення зменшилось майже у 2,5 раза порівняно із 2004 р., тенденція до зниження згаданого показника у 2007 р. не збереглась. Отже, динаміка основних показників діяльності промислових підприємств України свідчить про неритмічність виробництва та нестабільний рівень прибутковості.

Правомірно зауважити, що від стану виробництва і рівня прибутковості значно залежить платоспроможність промислових підприємств, адже вона ґрунтується на кругообігу грошових ресурсів у процесі виробництва і характеризує рівень виконання ними своїх поточних зобов'язань. Мова йде про те, що без суттєвих змін у структурі кредиторської заборгованості неможливо забезпечити повноцінне збалансування розрахунків, відновити повне і своєчасне виконання поточних зобов'язань, а отже дати поштовх до зростання рівня платоспроможності, про що свідчать дані табл. 3.

За даними табл. 3, найбільшу питому вагу в кредиторській заборгованості у 2003–2007 рр. займала заборгованість промислових підприємств перед партнерами по виробництву, державою та іншими підприємницькими структурами в межах України, яка мала тенденцію до зростання. Слід підкреслити, що значно зросла частка протермінованої заборгованості в загальній сумі згаданої “внутрідержавної” заборгованості, і протягом 2003–2007 рр. вона займала досить високу питому вагу, зокрема у кінці 2007 р. складала 97,5%, що свідчить про низький рівень платоспроможності промислових підприємств. Аргументом цьому є також рівень кредиторської заборгованості підприємницьких структур за товари, роботи і послуги, який у 2007 р. становив близько 46% її загальної суми.

Таблиця 3

Структура кредиторської заборгованості промислових підприємств України за 2003–2007 рр.* (%)

Показники	Роки									
	2003		2004		2005		2006		2007	
	всього	в т. ч. протермінована	всього	в т. ч. протермінована	всього	в т. ч. протермінована	всього	в т. ч. протермінована	всього	в т. ч. протермінована
1. Кредиторська заборгованість підприємств в межах України:	86,3	87,7	88,5	90,3	89,3	96,9	90,0	94,9	90,0	97,5
– за товари, роботи та послуги;	47,1	51,6	47,6	54,4	46,5	63,6	46,7	60,6	45,5	56,4
– за векселями;	7,1	1,5	7,9	1,5	9,2	1,7	8,7	1,2	7,7	1,9
– з бюджетом;	5,9	11,2	5,4	11,7	5,1	12,8	4,9	11,4	3,7	8,4
– із внутрішніх розрахунків;	10,5	12,8	9,6	12,7	8,0	8,3	7,6	11,4	8,1	17,0
– зі страхування;	0,9	1,1	0,9	1,2	0,7	0,9	0,8	1,0	0,8	1,3
– з оплати праці;	1,6	1,8	1,3	1,6	1,1	0,8	1,3	0,6	1,3	0,5
– інша заборгованість	13,2	7,7	15,8	7,2	18,7	8,8	20,0	8,7	22,9	12,0
2. Із суб'єктами господарської діяльності країн-республік колишнього СРСР	6,1	10,0	4,7	8,6	4,5	1,7	4,0	3,4	2,9	1,0
3. Із суб'єктами господарської діяльності інших країн	7,6	2,3	6,8	1,1	6,2	1,4	6,0	1,7	7,1	1,5
Всього (1+2+3)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Розраховано автором на основі використання статистичних щорічників України за 2003–2007 рр.

Такий суперечливий стан розрахунків зумовлює необхідність з'ясування причин гострого дефіциту фінансових ресурсів промислових підприємств, який обмежує їх здатність своєчасно та в повному обсязі розраховуватись за своїми зобов'язаннями, і обумовлює загрозу неплатоспроможності.

Прикладом підприємницьких структур, що опинилися у описаній вище ситуації, можуть бути вітчизняні підприємства молочної промисловості. В ході приватизації вони опинилися в непередбаченому та нестабільному ринковому середовищі (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка обсягів виробництва молочних продуктів на вітчизняних підприємствах у 2004–2007 рр.*

Показники	Роки				2007 р. у % до 2004 р.
	2004	2005	2006	2007	
1. Виробництво молочних продуктів:					
усі категорії господарств, млн т	13,7	13,7	13,7	13,3	97,0
у т. ч. на підприємствах, млн т	2,7	2,5	2,6	2,5	92,6
частка у загальному виробництві, %	19,7	18,2	19,0	18,8	-
у т. ч. господарствами населення, млн т	11,0	11,2	11,1	10,8	98,2
частка у загальному виробництві, %	80,3	81,8	81,0	81,2	-
2. Виробництво молокопродуктів у розрахунку на одну особу, кг	17,8	25,3	30,6	28,3	159,0
3. Споживання молокопродуктів, %:					
переробними підприємствами	78,7	82,1	85,0	88,3	112,4
ринком	6,1	4,7	3,8	3,0	49,2
населенням	3,4	2,2	1,5	1,2	35,3
іншими суб'єктами ринку	11,8	11,0	9,7	7,5	63,5

* Складено автором із використанням джерела: [4, с. 123–175].

З одного боку, колишні партнери у межах галузі перетворилися на конкурентів, з іншого – на утвореному ринку домінує дешевша продукція іноземних виробників. Тому, із метою збереження своєї діяльності, зміцнення виробничого потенціалу та підвищення конкурентоспроможності продукції підприємствам необхідно було пристосовуватися до ринкових умов господарювання, про що свідчать показники табл. 4.

Так, у 2004–2007 рр. значно зросло виробництво молокопродуктів у розрахунку на одну особу, однак їх споживання ринком зменшилось, хоча споживання молока переробними підприємствами постійно зростало. Це призвело до зменшення частки виробництва молочних продуктів підприємствами у загальному національному виробництві, оскільки їх продукція стала неконкурентоспроможною, що обумовило збитковість виробництва.

Таким чином, незадовільний стан діяльності підприємств промисловості зумовлений багатьма чинниками. Серед них особливої уваги заслуговують порушення економічних відносин між виробниками й

переробниками продукції, які призвели до змін платіжної дисципліни, технологічних процесів, механізму ціноутворення.

Різна виробнича потужність підприємств вплинула на їх ринкову сегментацію – великі промислові підприємства працюють на задоволення масового попиту, тому знижують витрати за рахунок економії від зростання обсягу виробництва й об'єднуються зі супермаркетами. Вузькоспеціалізовані підприємницькі структури забезпечують високу якість певного товару, тому мають низький рівень витрат на виробництво, а малопотужні – пристосовуються до змін ринкового попиту, тобто за залишковим принципом виробляють здебільшого збиткову продукцію, оскільки відсутність постійного ринку збуту та великі транспортні витрати роблять неможливим зниження собівартості продукції та витрат виробництва в цілому. За своєю сутністю умови виживання є захисними і спрямовані на збереження поточного конкурентного стану промислового підприємства при неактивному характері підтримання конкурентних переваг.

Основні закономірності адаптації до ринкових умов господарювання залишаються нерозв'язаною проблемою в діяльності підприємств промисловості.

У цілому, всі чинники, що зумовлюють явища неплатоспроможності промислових підприємств, можна поділити на зовнішні і внутрішні (рис. 1).

Зазначимо, що досліджуючи той чи інший випадок, який призводить до неплатоспроможності підприємств промисловості, можна виділити окремі специфічні чинники цього явища, що впливають на всі види звичайної діяльності.

Рис. 1. Чинники впливу на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств

Висновки. Таким чином, зовнішні чинники, як правило, не залежать від підприємницької діяльності. До них належать фактори, пов'язані зі загальною економічною ситуацією, з рівнем інфляції, з специфікою окремих товарних ринків, впливом природних, географічних, транспортних і науково-технічних умов на виробництво і реалізацію продукції. На зовнішні чинники підприємства не мають змоги впливати, або цей вплив дуже слабкий, оскільки вони зумовлені макроекономічними, політичними, демографічними процесами та посиленням міжнародної конкуренції і науково-технічного прогресу. Відповідно ці чинники визначають зовнішні умови діяльності підприємницьких структур.

Внутрішні чинники, такі як зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних оборотних коштів, неефективність фінансових вкладень, послаблення договірної дисципліни, несвоєчасне оновлення асортименту товарної продукції безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві. Тому вони є безпосереднім об'єктом реалізації механізму фінансової санації підприємств.

Література

1. Беленов О.Н., Долгих В.В. Конкурентные преимущества и конкурентоспособность промышленных предприятий. – Воронеж, 2004.
2. Пятаєва О.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення беззбитковості підприємств. – Одеса: ОДЕУ, 2005.

3. Резнік Н.П. Інноваційний чинник підвищення ефективності молочної промисловості: Дис ... канд. екон. наук: 08.07.01 / Національна академія наук України. Об'єднаний інститут економіки. – К., 2005.

4. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2008. – 595 с.

5. Шаблиста Л. Тенденції збитковості промислових підприємств та чинники, що її зумовлюють // Економіка України. – 2006. – № 12.

Надійшла 14.03.2010

УДК 658:336.7

Б. І. ДЯЧЕНКО, А. І. ВОВКАНИЧ
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті проаналізована сутність та мета менеджменту як науки, зокрема приділено увагу банківському менеджменту, який характеризується ефективністю організації і управління банком в постійно змінних умовах. Адже одним з найважливіших напрямів досліджень у фінансовій сфері є банківський менеджмент, що визначає ефективність діяльності банку загалом. Менеджмент є важливим інструментом стабільності банку, його невразливості за будь-яких зовнішніх потрясінь.

This article analyses management as a science, with its notion and purposes. In particular, it focuses on Bank management which is characterized by organization efficiency and administration in continually changing conditions. However, Bank management is the major field of study in the financial area, it clarifies the effectiveness of banking activities in general. Management is an indispensable in the Bank, providing stability and invulnerability in spite of various external upheavals.

Ключові слова: банківський менеджмент, банківська діяльність, банківська сфера, управління, фінансовий менеджмент.

Вступ

Менеджмент як наука сформувався і розвивався впродовж багатьох десятиліть у США і країнах Західної Європи. Широке залучення його надбань у практику сприяло ефективній діяльності економічних суб'єктів, удосконаленню механізмів управління ними, пошуку дієвих методів господарювання і забезпечило провідну роль цих країн у світовому господарстві [7, с. 8].

Мета даного дослідження полягає у визначенні ролі та необхідності менеджменту, зокрема в сфері банківської діяльності. Менеджмент банку характеризується ефективністю організації і управління банком в постійно змінних умовах. Менеджмент являється важливим інструментом стабільності банку, його невразливості будь-яких при любых зовнішніх потрясінь.

Банківський менеджмент – наукова система управління банківським ділом і персоналом, зайнятим в банківській сфері. Він базується на наукових методах управління, конкретизованих практикою ведення банківської справи [5, с. 4].

Питання підвищення ефективності банківської діяльності знаходяться в центрі постійної уваги науковців та банкірів-практиків. Їм присвячені дослідження, що проводяться у сфері виробничо-фінансової діяльності банків та фінансового менеджменту. Вони також знайшли своє відображення в наукових працях вчених, серед яких Васюренко О. В., Лаврушин О. І., Стадник В. В., Йохна М. А., Кириченко О. А., Міщенко В. І., Роуз Питер С. та ін.

Сутність менеджменту як науки

Менеджмент (від англ. management – управління, завідування, організування) – сукупність форм, методів, прийомів і засобів управління фірмою, компанією, виробництвом, господарською і комерційною діяльністю, роботою персоналу з використанням досягнень і рекомендацій управлінської науки. Основна мета менеджменту – вибір оптимального способу, шляху досягнення якомога кращих результатів у роботі, високої ефективності виробництва, повнішого використання потенціалу підприємства, фірми, мобілізації ініціативи, професійних навичок та інтелектуальних здібностей працівників. Терміном «менеджмент» позначаються також керівний склад фірми, компанії, керівні кадри того чи ін. напрямку діяльності [4, с. 343].

Оксфордський словник англійської мови дає такі тлумачення "менеджменту":

1. Менеджмент – це спосіб та манера спілкування з людьми (працівниками).
2. Менеджмент – це влада та мистецтво управління.
3. Менеджмент – це вміння та адміністративні навички організувати ефективну роботу апарату управління (служб працівників).
4. Менеджмент – це органи управління, адміністративні одиниці, служби і підрозділи [7, с. 9].

Не існує однозначного визначення менеджменту. В організації його можна розглядати як специфічний апарат, як спеціальний інструмент, що використовується з метою впорядкування структури, впливу на зовнішні та внутрішні фактори результативності та продуктивності, мобілізації та ефективного використання всіх видів ресурсів задля досягнення цілей.

Головною метою менеджменту є прагнення досягти високих кінцевих результатів за відносного